

Питання для самоконтролю

1. Хто відноситься до соціально вразливої категорії населення?
2. У чому полягає диференційований підхід щодо вибору форм і заходів соціального захисту соціально вразливих категорій населення?
3. Які напрями діяльності центрів соціальних служб для молоді в Україні?
4. Які соціальні послуги надаються у центрах соціальних служб для молоді?
5. Які існують види державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми?
6. Якими законодавчо-правовими актами регламентується надання державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми та інвалідам?
7. Які пільги передбачені для інвалідів у трудовому законодавстві?
8. Поясніть поняття «бідність». Чому людина вважається бідною?
9. Які існують напрями розв'язання проблеми бідності?
10. Які критерії застосовують для оцінки бідності?

ТЕМА 9. СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

- 9.1. Пенсія як соціально-політична категорія
- 9.2. Види пенсій та критерії їх призначення
- 9.3. Сучасний стан і проблеми пенсійної системи України
- 9.4. Мета, напрями і завдання пенсійної реформи

9.1. Пенсія як соціально-політична категорія

Пенсійне забезпечення громадян — це одне з ключових завдань в соціальній політиці сучасної держави.

Пенсія — це державна виплата, яку надають із пенсійного фонду для матеріального забезпечення непрацездатних громадян у зв'язку із їхньою минулою трудовою чи іншою суспільно корисною діяльністю в розмірах, як правило, зіставних з минулим заробітком пенсіонера.

Пенсія (переклад з латинської «pensio» означає *платіж*) — це найбільш значущий як за кількістю забезпечуваних, так і за обсягом витрачених на це коштів вид соціального забезпечення. Такий платіж здійснює держава через спеціально призначені для цього органи, його провадять із визначеної частини фондів для непрацездатних — так званих **пенсійних фондів**.

Суб'єктом цього виду забезпечення є особа, визнана непрацездатною, а саме:

- за віком;
- за медичними показниками (інвалідність);
- у зв'язку з виконанням інших, крім роботи, соціальних функцій (догляд за інвалідом I групи, дитиною-інвалідом, престарілими).

Іншою важливою рисою пенсії є її зв'язок з минулою суспільно корисною діяльністю самого пенсіонера чи годувальника (у випадку надання пенсій у разі

втрати годувальника). Ще однією ознакою пенсії є детальне регулювання на державному чи міжрегіональному рівнях усіх умов забезпечення цього виду виплат.

У цілому пенсійне забезпечення України регулюють понад два десятки законодавчих актів. Проте більшу частину пенсій призначають відповідно до Закону України від 5 листопада 1991 р. «Про пенсійне забезпечення».

9.2. Види пенсій та критерії їх призначення

Види пенсій, що їх отримують громадяни України в існуючій на сьогодні солідарній системі, визначаються Законом України «Про пенсійне забезпечення».

Пенсії, що виплачуються державою громадянам України відповідно до Закону, підрозділяються на трудові (за віком, за вислугу років або професійні, по інвалідності, в разі втрати годувальника або страхові) і соціальні.

Пенсії за віком призначаються довічно, незалежно від стану здоров'я. З 1 жовтня 2011 року набрали чинності окремі положення Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 №3668.

Пенсія за віком призначається за двох умов:

- досягнення конкретного віку;
- наявності на цей час необхідного стажу.

Право на таку пенсію мають: особа, якщо вона досягла 60 років та має в своєму арсеналі 15 років страхового стажу.

Згідно зі статтею 40 Закону України від 09.07.2003 № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» для обчислення пенсії враховується заробітна плата (дохід) за весь період страхового стажу починаючи з 1 липня 2000 року і до виходу на пенсію. За бажанням пенсіонера та за умови підтвердження довідки про зарплату первинними документами в період до 01.07.2016 для обчислення пенсії також враховується зарплата (дохід) за будь-які 60 календарних місяців страхстажу поспіль до 01.07.2000 незалежно від перерв.

Якщо страхстаж починаючи з 01.07.2000 р. становить менше 60 місяців, для обчислення пенсії обов'язково враховується також зарплата (дохід) за будь-які 60 календарних місяців страхстажу поспіль до 01.07.2000 р. незалежно від перерв. У разі якщо страхстаж становить менший період, ніж зазначено вище, враховується зарплата (дохід) за фактичний страховий стаж.

У даному випадку враховується зарплата за періоди роботи з 01.07.2000 р. до 31.03.2012 р. (за 141 міс.) за даними персоніфікованого обліку страхвнесків, який здійснюється органами Пенсійного фонду. Якщо вигідно, то за бажанням можна додатково для обчислення пенсії взяти ще зарплату за будь-які 60

календарних місяців страхстажу поспіль до 01.07.2000 р. незалежно від перерв (якщо видана довідка про зарплату підтверджується первинними документами).

При обчисленні пенсії враховуються суми зарплати, з яких були сплачені внески на пенсійне страхування.

Величина заробітку для обчислення розміру пенсії визначається в такому порядку.

1. Обчислюються індивідуальні коефіцієнти заробітку (число з п'ятьма знаками після коми) шляхом ділення заробітної плати особи на середню зарплату в Україні за кожний місяць періоду, який подано для обчислення пенсії. Приміром, зарплата працівника – 400 грн, а середня зарплата по Україні за цей же місяць – 210 грн. Коефіцієнт заробітку буде становити 1,90476 (400:210).

2. Обчислені щомісячні коефіцієнти заробітку підсумовуються та шляхом ділення одержаної суми на їх кількість визначається середній (середньоарифметичний) коефіцієнт заробітку особи.

3. Визначений середній коефіцієнт заробітку множиться на величину середньої зарплати в середньому на одну застраховану особу в цілому в Україні, з якої сплачено страхвнески, за три календарні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії.

При призначенні пенсій у 2012 році застосовується величина середньої зарплати в середньому на одну застраховану особу в цілому в Україні в розмірі 2001,20 грн (визначена за 2009–2011 рр.). Припустімо, в зазначеному випадку враховується зарплата за період роботи з 01.07.2000 до 31.03.2012, за який середній коефіцієнт заробітку склав 2,56342. Для обчислення пенсії визначається коефіцієнт страхстажу за встановленою формулою:

$$K_c = (C_m \times B_c) : (100\% \times 12), \quad (11.1)$$

де K_c – коефіцієнт страхового стажу;

C_m – сума місяців страхового стажу;

B_c – величина оцінки одного року страхового стажу, яка становить 1,35%.

Пенсії за віком є довічними пенсіями. Після досягнення пенсійного віку працівники можуть продовжувати трудову діяльність і при цьому отримувати пенсію. У випадку збільшення заробітку працюючого пенсіонера розмір пенсії можна перераховувати кожні два роки, виходячи з нового, вищого заробітку. На цих же умовах здійснюють перерахунок пенсії з урахуванням трудового стажу. Однак, якщо пенсія була призначена при неповному стажі роботи і, продовжуючи працювати, пенсіонер набув стажу, достатнього для призначення

повної пенсії, перерахунок провадять незалежно від того, скільки часу минуло після призначення пенсії при неповному стажі (ст. 69, 70).

Пільгові пенсії за новими умовами. З ухваленням Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (№ 3668 від 08.07.2011р.) збережено умови визначення права на пенсію за віком на пільгових умовах та на пенсію за вислугу років. Тобто вимоги щодо віку та стажу залишаються незмінними для категорії осіб, які мають право на пенсію за віком на пільгових умовах, визначені статтею 13 (Список № 1, № 2, трактористи-машиністи, доярки, робітниці текстильного виробництва, водії міського транспорту), 14 Закону України «Про пенсійне забезпечення» (працівники, зайняті на підземних і відкритих гірничих роботах) та пункту 3 Прикінцевих положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також для осіб, які мають право на пенсію за вислугу років відповідно до статті 55 Закону України «Про пенсійне забезпечення».

Відповідно до пункту 3 Прикінцевих положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» зберігається право на призначення дострокової пенсії за віком:

- після досягнення 50 років (за наявності не менше 15 років страхового стажу) за жінками, які народили п'ятеро або більше дітей і виховали їх до шестирічного віку, і матерями інвалідів з дитинства, які виховали їх до цього віку;

- за вибором матері або в разі її відсутності, якщо виховання п'ятьох або більше дітей чи дитини-інваліда здійснювалося батьком, йому призначається дострокова пенсія за віком після досягнення 55 років та за наявності не менше 20 років страхового стажу;

- після досягнення чоловіками 55 років, жінками - 50 років та за наявності страхового стажу не менше 25 років для чоловіків і не менше 20 років для жінок із числа військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які брали участь у бойових діях, а також ті, що стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва, отриманих при захисті Батьківщини або при виконанні інших обов'язків військової служби (службових обов'язків), або внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті чи виконанням інтернаціонального обов'язку;

- дружинам (чоловікам), якщо вони не взяли повторний шлюб, і батькам військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які померли (загинули) у період проходження військової служби (виконання службових обов'язків) чи після звільнення із служби, але внаслідок поранення, контузії, каліцтва, отриманих при виконанні обов'язків військової служби (службових обов'язків), захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті, ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи чи

виконанням інтернаціонального обов'язку після досягнення чоловіками 55 років, жінками – 50 років та за наявності страхового стажу не менше 25 років для чоловіків і не менше 20 років для жінок ;

- окремим категоріям громадян – хворим на гіпофізарний нанізм (ліліпутам) і диспропорційним карликам після досягнення чоловіками 45 років, жінками - 40 років та за наявності в чоловіків не менше 20 років страхового стажу, а в жінок не менше 15 років страхового стажу;

- інвалідам по зору I групи – сліпим та інвалідам з дитинства I групи після досягнення чоловіками 50 років, жінками – 40 років та за наявності не менше 15 років страхового стажу в чоловіків і не менше 10 років страхового стажу в жінок.

Слід зауважити, що незмінними залишаються норми щодо призначення пенсії за вислугу років незалежно від віку працівникам закладів освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, артистам і спортсменам, а саме: зазначені особи мають право на призначення пенсії по вислугі років при наявності спеціального стажу роботи від 25 до 30 років.

При цьому, розмір пенсії визначається відповідно до статті 27, з урахуванням статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а саме:

- мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

- за кожний повний рік страхового стажу понад 35 років чоловікам і 30 років жінкам пенсія за віком збільшується на 1 відсоток розміру пенсії, обчисленої відповідно до статті 27 цього Закону, але не більш як на 1 відсоток мінімального розміру пенсії за віком;

- за наявності страхового стажу меншої тривалості (у чоловіків 35 років, у жінок 30 років), пенсія за віком встановлюється в розмірі, пропорційному наявному страховому стажу, виходячи з мінімального розміру пенсії за віком.

Для обчислення розміру пенсії з 01 жовтня 2011 року буде враховуватися лише заробітна плата (дохід) за весь період страхового стажу починаючи з 01.07.2000 року (за цей період індивідуальні відомості про застраховану особу надаються відділом персоніфікованого обліку, тобто пенсіонеру не потрібно подавати довідку про заробітну плату з підприємства, установи, організації, де він працював).

Що стосується взяття заробітної плати (окрім даних відділу персоніфікованого обліку до 01.07.2000 року) за будь-які 60 календарних

місяців страхового стажу підряд до 01.07.2000 року незалежно від перерв, то така заробітна плата буде враховуватися під час обчислення пенсії за таких умов:

- в період до 01.01.2016 року на бажання пенсіонера та за умови підтвердження довідки про заробітну плату первинними документами;

- у разі, якщо страховий стаж з 01.07.2000 р. становить менш як 60 місяців.

Також змінено показник середньої заробітної плати, з урахуванням якого визначатиметься заробіток для призначення пенсії. А саме, передбачено, що Зс – середня заробітна плата (дохід) у середньому на одну особу в цілому в Україні, з якої сплачено страхові внески, за три календарних роки, що передують року звернення за призначенням пенсії.

Відповідно до пункту 4 Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», затвердженого постановою Правління Пенсійного фонду України 25.11.2005 № 22-1 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 27.12.2005 за № 1566/1184, звернення за призначенням пенсії може здійснюватися в будь-якій час після виникнення права на пенсію, але не раніше, ніж за місяць до досягнення пенсійного віку.

Порядок перерахунку пенсії, передбачений пунктом 4 статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (тобто з урахуванням стажу, набутого після призначення пенсії (попереднього перерахунку), не поширюватиметься на пенсіонерів, яким призначено пенсію за вислугу років та які не досягли віку, встановленого статті 26 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Крім цього, внесеними змінами до Прикінцевих положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначено, що особам, які на день досягнення пенсійного віку, передбаченого статтею 26 цього Закону, працювали в закладах та установах державної або комунальної форми власності на посадах, робота на яких дає право на призначення пенсії за вислугу років відповідно до пунктів «е» – «ж» статті 55 Закону України «Про пенсійне забезпечення», і мають страховий стаж (для чоловіків – 35 років, для жінок – 30 років) на таких посадах, а також якщо вони до цього не отримували будь-яку пенсію, при призначенні пенсії за віком виплачується грошова допомога, яка не підлягає оподаткуванню, у розмірі їх десяти місячних пенсій станом на день її призначення.

Якщо основний розмір пенсії за віком (при розрахунку) менше ніж прожитковий мінімум, а наявний страховий стаж менше за встановлений

статтею 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (30 років для жінок), тому розмір пенсії обчислюватиметься пропорційно наявному страховому стажу, виходячи з мінімального розміру пенсії за віком. Оскільки обчислений розмір пенсії менше за встановлений прожитковий мінімум, то здійснюється доплата відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.03.2008 року № 265.

Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначено порядок та умови обчислення пенсій по інвалідності внаслідок загального захворювання.

Пенсії по інвалідності. Залежно від ступеня втрати працездатності визначено три групи інвалідності. Причина, група, час настання інвалідності, строк, на який устанавлюється інвалідність, визначаються органом медико-соціальної експертизи згідно із законодавством. Пенсія по інвалідності призначається незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи. Для того, щоб пенсія по інвалідності була призначена з дня встановлення інвалідності, заяву на призначення пенсії слід подати до територіального управління Пенсійного фонду не пізніше ніж упродовж трьох місяців з дня встановлення інвалідності.

Обов'язковою умовою для призначення таких пенсій за нормами цього Закону є наявність страхового стажу від одного до 15 років — залежно від віку інваліда та групи інвалідності.

Згідно з ч. 1 ст. 33 Закону пенсія по інвалідності залежно від групи інвалідності призначається в таких розмірах:

- інвалідам I групи — 100% пенсії за віком;
- інвалідам II групи — 90% пенсії за віком;
- інвалідам III групи — 50% пенсії за віком, обчисленої відповідно до ст.27 і 28 Закону.

Пенсії в разі втрати годувальника — це така пенсія, яку встановлюють непрацездатним членам сім'ї в разі смерті їхнього годувальника. Такій пенсії властиві загальні риси, характерні для інших видів пенсій, однак вона має і свої особливості. Головна з них полягає в тому, що можливість пенсійного забезпечення непрацездатних членів сім'ї здебільшого залежить від того, чи мав сам годувальник право на пенсію з інвалідності, остання є похідною від права на пенсію в разі втрати годувальника.

Під терміном «**втрати годувальника**» розуміють смерть годувальника, його безвісну відсутність чи пропажу безвісти. Закон передбачає вимоги, характерні тільки для цього виду пенсії, а саме — кожен, хто претендує на пенсію повинен:

- бути членом сім'ї годувальника;

- бути непрацездатним;
- бути утриманцем годувальника за його життя.

У більшості випадків необхідні всі перелічені умови, однак закон зазначає, коли відсутність тієї чи тієї умови не позбавляє члена сім'ї права на пенсійне забезпечення (ч. 1 і 2 ст. 37 Закону України «Про пенсійне забезпечення»).

Пенсійному забезпеченню підлягають непрацездатні члени сім'ї, які втратили годувальника. Існують чотири підстави для визнання членів сім'ї непрацездатними:

- 1) інвалідність;
- 2) вік до 18 чи від 18 до 23 років;
- 3) вік старше 60;
- 4) догляд за дитиною, якій не виповнилося вісім років.

Утриманцем вважається член сім'ї, який перебував за життя померлого на його повному утриманні або одержував від годувальника допомогу, що була для нього постійним і основним джерелом засобів до існування.

Закон визначає коло членів сім'ї, які мають право на пенсію в разі втрати годувальника:

- а) особи, які перебувають у шлюбі (чоловік або жінка);
- б) близькі родичі (батьки, діти, онуки, дід, бабуся, брати й сестри);
- в) особи, прирівняні до близьких родичів (усиновителі, усиновлені);
- г) дехто зі свояків (пасинки, падчерки, вітчим і мачуха).

Суб'єктами пенсійних правовідносин у разі втрати годувальника виступають сім'я в цілому та кожен член сім'ї зокрема.

Сім'ї годувальника, який помер унаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання, а також сім'ї померлого пенсіонера пенсію призначають незалежно від стажу роботи годувальника.

Пенсію в разі втрати годувальника, який помер унаслідок загального захворювання чи каліцтва, не пов'язаного з роботою, призначають, якщо годувальник на день смерті мав стаж, який був би необхідний йому для призначення пенсії з інвалідності.

Пенсії в разі втрати годувальника призначають на кожного непрацездатного члена сім'ї в розмірі 30 % заробітку годувальника, але не менше соціальної пенсії, встановленої для відповідної категорії непрацездатних.

На дітей, які втратили обох батьків (круглих сиріт), а також на дітей померлої одинокої матері пенсія на кожну дитину не може бути меншою від двократного розміру соціальної пенсії. Сім'ям, до складу яких входять діти, які втратили обох батьків (круглі сироти), пенсію обчислюють із загальної суми заробітку обох батьків.

Членам сім'ї, яка втратила годувальника, котрий помер унаслідок загального захворювання і не мав стажу, достатнього для призначення повної пенсії з інвалідності, призначають пенсію при неповному стажі в розмірі, пропорційному наявному стажу роботи годувальника.

Пенсію в разі втрати годувальника встановлюють на весь період, упродовж якого члена сім'ї померлого вважають непрацездатним згідно зі ст. 37 Закону України «Про пенсійне забезпечення». Пенсія в разі втрати годувальника, призначена в результаті смерті одного з подружжя, зберігається і при новому одруженні пенсіонера (ст. 42). На всіх членів сім'ї, які мають право на пенсію, призначають одну спільну пенсію, на вимогу члена сім'ї його частку пенсії виплачують окремо. Сім'я, яка має право на пенсію в разі втрати годувальника, може звертатися за призначенням пенсії в будь-який час після смерті або встановлення безвісної відсутності годувальника без обмеження будь-яким строком (ст. 46).

Пенсія за вислугою років – це пенсія, яку призначають довічно за наявності певного спеціального стажу (вслуги років), як правило, незалежно від віку і фактичного стану здоров'я.

Підставою пенсійного забезпечення за вислугу років є зайнятість окремих категорій громадян на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до праці раніше настання відповідного віку, що дає право на пенсію за віком (ст. 51 Закону України «Про пенсійне забезпечення»). За своїми ознаками і цілями такі пенсії схожі з пенсіями за віком: призначають довічно; передбачають наявність певного стажу, а в деяких випадках і віку.

На відміну від пенсій за віком, пенсії за вислугу років призначають обмеженій кількості громадян і виплачують тільки після припинення діяльності, яка дає право на таку пенсію.

Коло осіб, що мають право на пенсію за вислугу років, достатньо широке і виходить за рамки дії Закону України «Про пенсійне забезпечення». Ще кілька законів, окрім зазначеного, регулюють порядок призначення пенсій за вислугу років, а саме:

«Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького й рядового складу органів внутрішніх справ» № 3946-ХІІ від 04.02.1994 р.;

«Про державну службу» № 4050-VІ від 17.11.2011р.;

«Про статус народного депутата України» № 2790-ХІІ від 21.11.94 р.;

«Про судоустрій і статус суддів» №2453-VІ від 07.07.2010 р.;

«Про прокуратуру» № 1789-ХІ від 25.03.92 р.;

Митний кодекс України тощо.

Призначення додаткової пенсії для чорнобильців здійснюється відповідно до ст. 49, 50, 51 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» №796-ХІІ від 28.02.1991 року надається особам, віднесеним до категорій 1, 2, 3, 4 потерпілих від аварії на Чорнобильській АЕС та призначається після виникнення права у особи на державну пенсію та виплачується кожного місяця.

Соціальна пенсія — це пенсія, яку призначають громадянам у разі відсутності трудового стажу, тобто вона не пов'язана з трудовою діяльністю людини.

Соціальні пенсії призначають і виплачують непрацюючим громадянам, окрім інвалідів з дитинства, при відсутності права на трудову пенсію.

Соціальні пенсії призначають у таких розмірах:

- 30 % *мінімального розміру пенсії за віком* особам, які досягли відповідного віку (чоловіки — 60 років, жінки — 55 років) і не набули права на трудову пенсію без поважних причин;
- 50 % *мінімального розміру пенсії за віком* особам, які досягли відповідного віку (чоловіки — 60 років, жінки — 55 років) і не набули права на трудову пенсію з поважних причин, а також інвалідам III групи;
- 100 % *мінімального розміру пенсії за віком* інвалідам II групи, дітям-інвалідам віком до 16 років, дітям (п. «а» ст. 37), а також одній із осіб, зазначених у п. «в» ст. 37 у разі втрати годувальника;
- 200 % *мінімального розміру пенсії за віком* інвалідам I групи, матерям, яким присвоєно звання «Мати-героїня».

Мінімальна пенсія станом на 01.10.2012 року становить 856 грн., а максимальна – 13 527,10 грн.

Пенсія науково-педагогічним працівникам. Пенсійний вік для жінок – 60 років, чоловіків – до 62 років для виходу на наукову пенсію. Встановлення наукової пенсії в розмірі 80% від заробітної плати.

Для обчислення пенсії враховується заробітна плата за основним місцем роботи за весь період страхового стажу на посадах наукового (науково-педагогічного) працівника, починаючи з 1 липня 2000 року.

За бажанням пенсіонера для обчислення пенсії також враховується заробітна плата за основним місцем роботи за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу на посадах наукового (науково-педагогічного) працівника підряд до 1 липня 2000 року незалежно від перерв. Це положення застосовується за умови підтвердження довідки про заробітну плату первинними документами у період до 1 січня 2016 року або в разі якщо період страхового стажу на посадах наукового (науково-педагогічного) працівника, починаючи з 1 липня 2000 року, становить менш як 60 календарних місяців.

9.3. Сучасний стан і проблеми пенсійної системи України

Сучасний демографічний стан України не дає пенсійній системі нормально функціонувати, тому для поліпшення роботи потрібно вжити таких заходів як: підвищення пенсійного віку громадян, поліпшення фінансового стану Пенсійного Фонду України, впровадження накопичувальних систем. Однак необхідно врахувати, що запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення перебуває на початковому етапі, до того ж це дозволить розв'язати тільки проблему старіння населення.

Принцип солідарності вимагає від працюючих відповідальності за фінансове забезпечення виплат тим, хто втратив працездатність і здобув право на отримання пенсії.

Види пенсій, що їх отримують громадяни України в солідарній системі, визначаються Законом України «Про пенсійне забезпечення». При цьому передбачається, що цей Закон відповідно до Конституції України гарантує соціальну захищеність пенсіонерів шляхом установлення розмірів пенсій на рівні, орієнтованому на прожитковий мінімум, а також за рахунок регулярного перегляду (індексації) розмірів у зв'язку зі збільшенням розмірів мінімального споживчого бюджету і підвищенням ефективності економіки країни.

В основі пенсійної системи існує таке правило: **загальна сума виплат пенсіонерам дорівнює сумі пенсійних внесків роботодавців і працівників.**

Тобто кількість грошей, що залишаються в розпорядженні Пенсійного фонду, не дозволяє створити резерв (фонд) для наступних виплат. Гроші, що надійшли до Фонду, повинні бути негайно виплачені пенсіонерам, інакше виникне заборгованість перед ними. Якщо сума пенсійних внесків роботодавців і працівників виявиться меншою від загальної суми пенсійних зобов'язань Фонду, тоді також виникне заборгованість перед пенсіонерами як це було в 90-ті роки. Отже, солідарна система змушена практично всі кошти, що надходять в її розпорядження, одразу спрямовувати на виплати пенсій, щоб уникнути заборгованостей перед пенсіонерами.

Простіше кажучи, *система цілком залежить від співвідношення кількості платників внесків і одержувачів пенсій, а головне — розмірів цих внесків.*

Діюча солідарна пенсійна система дуже залежна від демографічних ризиків, її фінансова стабільність визначається головним чином співвідношенням між чисельністю пенсіонерів і платників пенсійних внесків, яке, у свою чергу, залежить від загальної економічної ситуації (зайнятості, рівня оплати праці тощо).

Пенсійна система в Україні переживає глибоку кризу. Це характеризується низьким рівнем пенсій, звуженням диференціації розмірів пенсій, що зумовлює знецінення трудового вкладу, великою кількістю пілг та переваг як у зниженні пенсійного віку, так і в розмірах тощо.

Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 р. №3668-VI, якою вносяться зміни, зокрема, до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. №1058-IV. Цим законодавчим актом підвищено пенсійний вік для жінок, які отримують пенсію відповідно до загального закону, з 55 до 60 років, починаючи з 1 жовтня 2011 року, поступово збільшуючи його на 6 місяців щороку протягом 10 років.

Вік для жінок для отримання державної соціальної допомоги підвищено з 58 до 63 років. Мінімально необхідний страховий стаж для отримання пенсії за віком підвищено з 5 до 15 років. Для новопризначених пенсій підвищена

нормативна тривалість страхового стажу для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі для жінок з 20 до 30 років і для чоловіків з 25 до 35 років.

Також пропонується перерахування страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду та впровадження обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування (II рівень пенсійної системи), починаючи з року, в якому буде забезпечена бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду. Передбачається ввести II рівень пенсійної системи при таких параметрах:

- учасниками цієї системи будуть особи, яким на дату введення системи виповнилося не більше 35 років;
- розмір страхового внеску на дату впровадження системи встановлюється в розмірі 2% з наступним його щорічним підвищенням на 1% до досягнення 7%.

9.4. Мета, напрями і завдання пенсійної реформи

Для України з урахуванням світового досвіду найбільш прийнятною є **трирівнева пенсійна система**. Відповідно до цього пенсійну реформу буде проведено за трьома напрямами:

- реформування солідарної системи;
- створення обов'язкової накопичувальної системи;
- розвиток добровільної накопичувальної системи.

Таке поєднання забезпечить соціальні гарантії та фінансову стабільність пенсійної системи. Адже солідарна і накопичувальна системи підвладні впливу різних ризиків: перша вразлива щодо демографічних ризиків і досить стійка до інфляційних, а друга — навпаки.

Солідарна система має запобігати бідності серед осіб похилого віку через перерозподіл частини коштів Пенсійного фонду в інтересах громадян, які одержували низькі доходи.

Метою запровадження *накопичувальної пенсійної системи* є підвищення розміру пенсій за рахунок доходу, отриманого від інвестування частини пенсійних внесків громадян. При цьому пенсійні кошти мають накопичуватись як шляхом обов'язкового пенсійного страхування, так і створенням додаткових пенсійних заощаджень.

Реформування солідарної системи полягає у забезпеченні, з одного боку, базових принципів соціальної рівності, однакового для всіх захисту від бідності у похилому віці, поступового підвищення розмірів пенсій відповідно до державних соціальних гарантій, а з іншого — у ліквідації соціальних відмінностей, пільг та привілеїв.

Запровадження *обов'язкової накопичувальної системи* вимагає запровадження накопичувальної її складової (другий рівень). Це означає, що всі

працівники зобов'язані відкладати частину зароблених коштів на старість і вносити її в Накопичувальний пенсійний фонд.

Запровадження *додаткової накопичувальної системи* передбачає:

- формування законодавчої та нормативної бази для створення і функціонування недержавних пенсійних фондів;
- залучення до створення пенсійних фондів банків та небанківських фінансових установ;
- сприяння накопиченню добровільних пенсійних заощаджень громадян у банках та небанківських фінансових установах;
- створення професійних та корпоративних пенсійних фондів, які акумулювали б кошти для виплати пільгових пенсій;
- запровадження обов'язкової сплати додаткових пенсійних внесків за рахунок коштів роботодавців на підприємствах зі шкідливими умовами праці;
- визначення пенсій залежно від накопиченої суми пенсійних внесків та інвестиційного доходу;
- чітке визначення вимог та критеріїв, пов'язаних із заснуванням недержавних пенсійних фондів, управлінням ними та їх активами;
- розмежування пенсійних коштів та інших активів банків і небанківських фінансових установ, які обслуговують пенсійні програми;
- заборону виконання однією юридичною особою функцій накопичення та зберігання пенсійних активів і управління ними;
- забезпечення інформаційної відкритості для вкладників пенсійних коштів діяльності недержавних пенсійних фондів, банків та небанківських фінансових установ, які обслуговують пенсійні програми.

Література [1, 6, 7, 30]

Питання для самоконтролю

1. Що таке солідарна пенсійна система?
2. Які види пенсій ви знаєте?
3. Які критерії призначення пенсій?
4. Які існують проблеми пенсійної системи в Україні?
5. Навіщо створюють трирівневу систему пенсійного забезпечення?
6. Що таке обов'язкова накопичувальна система?
7. Чим обґрунтовані зміни до пенсійного законодавства, а саме: підвищення пенсійного віку для жінок?
8. З чим пов'язане поняття «соціальна пенсія», яким категоріям населення вона нараховується?